

Лекція № 6

Тема: Основи цивільного права України. Спадкове право.

План:

- 1 Загальні положення цивільного права.
- 2 Особисті немайнові права фізичних осіб.
- 3 Право власності та інші речові права.
- 5 Зобов'язальне право.
- 6 Спадкове право.

1. Загальні положення цивільного права.

Цивільне право – одна із провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних, юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземних держав та інших суб'єктів публічного права.

Цивільне право – це галузь права, що на засадах юридичної рівності, вільного володіння, майнової самостійності учасників регулює особисті немайнові та майнові відносини (власності і товарообігу, відносини, які складаються у сфері інтелектуальної діяльності, а також охорони і захисту цих немайнових та майнових благ.

Загальні принципи цивільного права:

- неприпустимість цивільного втручання у сфери особистого життя людини;
- неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, прямо передбачених законом, або встановлених Конституцією України;
- свобода договору;
- свобода підприємницької діяльності, не забороненої законом;
- судовий захист будь-якого цивільного права та інтересу;
- справедливість, добросовісність та розумність.

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Саме в правочинах проявляється характерна риса цивільних відносин і метод цивільного права – ініціативність.

Норми цивільного права належать до приватного права, так як учасники цивільно-правових відносин - фізичні та юридичні особи в переважній більшості випадків діють з метою задоволення своїх приватних інтересів.

Предметом цивільного права є:

1) майнові відносини, пов'язані з використанням товарно-грошової форми:

а) відносини власності, що закріплюють існуючий в суспільстві розподіл матеріальних цінностей (благ), вони виражають статику майнових відносин, ознакою яких є те, що власник як уповноважена особа має абсолютне право щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном;

б) відносини, що виникають під час здійснення товарообігу, тобто товарно-грошові, які виникають у сфері товарного виробництва і відображають рух товарів від виробника до споживача, при цьому перехід матеріальних благ від одних суб'єктів до інших здійснюється через опосередковану вартість.

Ознаками цих відносин є:

- майнова відокремленість учасників відносин;
- еквівалентний о платний характер відносин.

Норми цивільного права в окремих випадках регулюють відносини у галузі товарообігу і на безоплатній основі, що має місце при даруванні, благодійництві, меценатстві тощо.

Цивільне право регулює не всі майнові відносини. Так, відносини, що виникають:

- у зв'язку із платою податків - регулюються нормами податкового права, що є підгалуззю фінансового права;
- зі сплатою митних зборів - нормами митного права;
- зі сплатою адміністративних і кримінальних штрафів - нормами адміністративного і кримінального права;
- з конфіскацією майна - нормами кримінального права, тощо;

2) відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності, і які базуються на інституті авторського права чи права промислової власності. Ці відносини пов'язані зі створенням, використанням та охороною результатів інтелектуальної діяльності (творів науки, літератури, мистецтва, товарних зразків, фірмових найменувань, винаходів, тощо).

Метод цивільного права це певний прийом (спосіб) за допомогою якого цивільно-правова норма впливає на поведінку суб'єктів цивільно-правових відносин. Цивільно-правовий метод характеризується:

- юридичною рівністю сторін;
- вільним волевиявленням суб'єктів (автономією їх волі);
- майновою самостійністю сторін;
- диспозитивністю сторін, тобто їх правом самостійно визначати характер своїх відносин у межах чинного законодавства;
- особливим способом вирішення спорів між учасниками цивільних правовідносин (судовим);
- наявністю майнової відповідальності сторін.

Цивільне право і цивільне законодавство базується на засадах:

- неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України;
- свободи договору;
- свободи підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- судового захисту цивільного права та інтересу;
- справедливості, добросовісності та розумності (ст. 3 ЦКУ).

Основними джерелами цивільного права України є нормативно-правові акти цивільного законодавства:

- 1) Конституція України;

2) Цивільний кодекс України - єдиний законодавчий акт в якому систематизовані цивільно-правові норми;

3) закони України:

- "Про власність",
- "Про господарські товариства",
- "Про лізинг",
- "Про заставу" та інші (більше 900 законів);

4) підзаконні нормативні акти змістом яких є цивільно-правові норми:

- укази Президента України;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- нормативні акти центральних органів виконавчої влади;
- нормативні акти місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, тощо;

5) міжнародно-правові норми та міжнародні договори України.

В Україні діє Цивільний кодекс (ЦКУ) від 16 січня 2003 р. Він складається із 6 книг, кожна з яких об'єднує сукупність норм що є підгалуззю цивільного права:

- "Загальні положення";
- "Особисті немайнові права фізичної особи";
- "Право власності та інші речові права";
- "Право інтелектуальної власності";
- "Зобов'язальне право";
- "Спадкове право".

Структура ЦКУ включає 10 розділів, 90 глав, 1308 статей. Цивільний кодекс можна умовно розділити на:

а) загальну частину, яка стосується всіх інститутів цивільного права. Це основні положення, особи, об'єкти цивільних прав, правочини, представництво, строки та терміни, позовна давність (1 книга ЦКУ);

б) спеціальну частину (особливу), яка регулює суспільні відносини об'єднані в певній сукупності за своїми специфічними властивостями (2-6 книги ЦКУ).

2. Особисті немайнові права фізичних осіб.

Цивільним законодавством регулюється особисті немайнові та майнові відносини. *Особисте немайнове право* – це суб'єктивне право, яке надає уповноваженій особі юридично забезпечену можливість вимагати від оточення утримуватися від будь-яких дій, що заважають правильно оцінювати її індивідуальні особливості.

Особисті немайнові права ЦКУ поділяє на 2 групи. Одна група немайнових прав *забезпечує природне існування фізичної особи, а друга – забезпечує її соціальне буття.*

До першої групи немайнових прав відносяться:

- права на життя і охорону здоров'я;
- право на свободу та особисту недоторканість;
- право на безпеку для життя і здоров'я;
- право на сім'ю;
- право на опіку і лікування.

До другої групи немайнових прав відносяться:

- право на ім'я;
- право на честь, гідність та ділову репутацію;
- право на індивідуальність, особисте життя та його таємницю;
- право на інформацію в особисті папери;
- право на місце проживання і на недоторканність житла;

- право на вибір роду занять і на пересування;
- право на свободу об'єднань і на мирні зібрання;
- право на таємницю кореспонденції.

3. Право власності та інші речові права.

Власність – це відносини між людьми з приводу речі.

Право власності – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням, розпорядженням власником належним йому майном на свій розсуд і в своїх інтересах, усуненням усіх третіх осіб від протиправного втручання у сферу його володіння цим майном, а також обов'язки власника не порушувати прав та інтересів інших осіб.

Розрізняють такі форми власності:

- власність українського народу;
- державна власність;
- приватна власність;
- колективна власність.

Речове право – це право, яке забезпечує задоволення інтересів уповноваженої особи шляхом впливу на річ без участі інших.

4. Право інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності - це сукупність цивільно-правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з творчою діяльністю

При цьому цивільне право безпосередньо не регулює саму творчу діяльність, тому що процес творчості залишається за межами дії його норм.

Функції цивільного права полягають у визнанні авторства на вже створені результати творчої діяльності, встановленні їхнього правового режиму, моральному і матеріальному стимулюванню і захисту прав авторів і інших осіб, що мають авторські права.

Авторські, винахідницькі і подібні їм права звичайно називають винятковими, тобто абсолютними суб'єктивними правами, що забезпечують їхнім носіям правомочності на вчинення різноманітних дій з одночасною заборонаю всім іншим особам чинити зазначені дії.

Виняткові авторські і подібні їм права (право на винахід, промисловий зразок, раціоналізаторську пропозицію і т.ін.) виникли як реакція права на масове застосування товарно-грошових відносин у духовній сфері, що дозволяє ставити знак рівності між виключним правом і правом власності, і розділ VI Закону України "Про власність" так і називається "Право інтелектуальної власності".

Проте інтелектуальна власність має свою істотну специфіку, що полягає в нематеріальній природі об'єктів права інтелектуальної власності, творчому характері праці по їх створенню, тобто це інститут власності на нематеріальні блага його суб'єктів. І тут не зовсім придатна класична тріада правомочностей власника, що здійснює звичайні майнові права, оскільки, відчужуючи, наприклад, об'єкт, своєї інтелектуальної власності, його творець не позбавляється тим самим усяких прав на нього, а набувач не одержує можливості за своїм розсудом змінювати цей об'єкт і узагалі вважати його винятково своїм. Тім більше, що у власність інших осіб переходять, як правило, не об'єкти права інтелектуальної власності, а матеріальні носії науково-технічних ідей і художніх образів (конкретні картини, видання, технічна документація).

Таким чином, сутність права інтелектуальній власності полягає в нематеріальній природі її об'єктів.

Зміст права інтелектуальної власності складають особисті немайнові (духовна власність) і пов'язані з ними майнові права її суб'єктів. Специфіка змісту права інтелектуальної власності складається в двоєдиній структурі й у тому, що тут майнові права не просто пов'язані з не майновими, смердоти виходять від немайнових прав і ґрунтуються на духовній власності творців.

У відповідності зі ст.41 Закону України "Про власність" об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури і мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт і інші результати інтелектуальної праці.

У залежності від особливостей об'єктів права інтелектуальної власності можна виділити чотири її різновиди:

авторське право і суміжні права;

право на відкриття;

промислова власність (право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, що називають також патентним правом);

інші результати творчої діяльності, використовувані у виробництві (право на товарний знак, знак обслуговування, на раціоналізаторську пропозицію, фірмове найменування, охорону селекційних досягнень, топологій інтегральних схем, інтересів володаря "ноу-хау").

Об'єкти права інтелектуальної власності варто відрізняти від матеріального носія, у якому виражений твір або інший результат інтелектуальної праці. Якщо право на об'єкти інтелектуальної власності належить тільки авторам і їхнім законним спадкоємцям, те право власності на матеріальні носії, у яких виражений твір, може належати необмеженому колові осіб, але вже не на праві інтелектуальної власності, а в порядку звичайного майнового права.

Авторське право і суміжні права

Цивільно-правовий інститут авторського права і суміжних прав регулює немайнові відносини і пов'язані з ними майнові відносини в сфері створення і використання творів літератури, науки і мистецтва.

Нормативно-правове регулювання зазначеного інституту поряд із законодавством про власність здійснюється безпосередньо Законом України "Про авторське право і суміжні права", у ст.1 який указується, що дійсний Закон охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів і їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм, організацій віщання (суміжні права). Іншими словами, у законі прямо закріплений подвійний зміст авторського права і суміжних прав як різновиду права інтелектуальної власності і пріоритет у змісті особистих (немайнових) прав.

Об'єкти авторського права

Це твори літератури, мистецтва і науки, що задовольняють таким вимогам:

По-перше, твір винний бути творчим. Творчість - це інтелектуальна робота, спрямована на створення чогось нового. Творчий характер твору означає, що воно є новим у порівнянні з раніше відомими. Новизна може висловитися як в новому змісті, так і в новій формі. Для об'єктів авторського права істотне значення має як новизна змісту, так і новизна форми. Нова форма відображення відомого змісту характеризує твір як щось творче і спричиняє визнання його об'єктом авторського права. Історія літератури і мистецтва знає чимало цьому прикладів: Шекспир брав теми для ряду своїх трагедій із творів античних грецьких авторів, Стендаль широко використовував для своїх новел італійські середньовічні хроніки, біблійні сюжети знайшли відображення на полотнах багатьох великих живописців і т.д.

Іншою ознакою об'єкта авторського права є об'єктивна виразність - об'єкт повинний існувати в якийсь формі, доступній для сприйняття іншими людьми. Якщо ідеї, думки, образи автора не одержали вираження поза його свідомістю - немає об'єкта авторського права. З історії вітчизняної музики відомо, що композитор М. И. Глінка, що написав дві геніальні опери "Іван Сусанін" і "Руслан і Людмила", склав третю оперу, що він назвав "Двумужниця". Глінка говорив: "Опера в мене вся тут, у голові, дайте мені лібретиста, і через місяць опера буде готова". Не знайшовши лібретиста і захворівши, Глінка поїхав у Німеччину, "на води" - лікуватися де помер, і в такий спосіб ця опера не побачила світу. Для визнання твору об'єктом авторського права достатньо двох названих ознак. Не має значення, обнародуване воно або ні. Твір стає об'єктом авторського права з моменту його створення в якийсь звичайній формі. Не потрібно офіційного оформлення цих творів. Не має значення серйозність і призначення твору. Не має значення зовнішня форма його вираження.

Відповідно до ст. 5 Закону "Про авторське право і суміжні права" об'єктами його охорони є такі твори в області науки, літератури і мистецтва:

літературні, письмові твори белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру (книги, брошури, статті, комп'ютерні програми тощо);

виступи, лекції, промови, проповіді й інші усні твори;

музичні твори з текстом і без тексту;

драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні й інші твори, створені для сценічного показу;

аудіовізуальні твори;

скульптури, картини, малюнки, гравюри, літографії й інші твори образотворчого мистецтва;

твори архітектури;

фотографії;

твори прикладного мистецтва, якщо вони не охороняються спеціальним законом про промислову власність;

ілюстрації, карти, плани, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, архітектури й інших областей науки;

сценічні опрацювання творів, зазначених у підпунктах 1 дійсної статті, і опрацювання фольклору, придатні для сценічного показу;

переклади, адаптації, аранжування, інші переробки творів і опрацювання фольклору (похідні твори) без заподіяння збитку охороні оригінальних творів, на підставі яких створені похідні твори;

збірники творів, збірники опрацювань фольклору, енциклопедії й антології, збірники звичайних даних, інші складові твору, за умови, що вони є результатом творчої роботи з добору, координації або упорядкуванню змісту без заподіяння збитку охороні вхідних у них творів.

Не є об'єктами авторського права:

офіційні документи (тексти законів і інших правових актів, рішення судів і т.п.);

державна символіка (прапор, герб, ордена і т. п.);

твори народної творчості;

повідомлення про події і факти, що мають офіційний інформаційний характер.

Суб'єкти авторського права

Суб'єкти авторських і суміжних прав підрозділяються на дві групи:

суб'єкти з початковими правами (автори, виконавці, виробники фонограм, організації віщання);

правонаступники (спадкоємці, організації- правонаступники, держава).

Автор - головний суб'єкт авторського права. Це фізична особа, творчою працею якої створений твір, що є об'єктом авторського права. Не має значення його дієздатність. Моментом виникнення авторського права є завершення створення твору, без офіційного оформлення авторства, незалежно від опублікування. Для виникнення і здійснення авторського права не потрібно реєстрації твору, або іншого спеціального оформлення, або дотримання яких-небудь формальностей.

Суб'єктами авторського права можуть бути як громадяни України, так і іноземці. Іноземні громадяни – автори користуються захистом авторського законодавства в Україні якщо створені ними твори знаходяться в якийсь об'єктивній формі на території України, а якщо ні – то відповідно до міжнародних договорів України і спільних конвенцій по авторському праву (Женевської, Бернської). Суб'єктами авторського права можуть бути співавтори, якщо твір створений спільною творчою працею двох або більш осіб.

Розрізняються два види співавторства:

твір являє собою одне нерозривне ціле (наприклад, "Золоте теля", "Дванадцять стільців" Ільфа і Петрова);

твір складається 16 частин, кожна з яких виконана визначеним співавтором і може мати самостійне значення (наприклад, підручник, написаний колективом авторів, кожний із яких написав окремі глави).

Суб'єктами авторського права є правонаступники автора – спадкоємці, контрагенти по авторських договорах, до них переходять деякі авторські права.

Авторські права підрозділяються на особисті і майнові.

Особисті немайнові права – це право авторства, право на авторське ім'я, право на захист твору від усяких перекручувань і зазіхань, право опублікування твору (обнародування).

Особисті немайнові права – право авторства, право на ім'я і право на захист твору і репутації автора безстроково. Ці права не переходять у спадщину. Але спадкоємці можуть здійснювати захист цих прав, і ці правомочності спадкоємців строками не обмежуються.

Особисті (немайнові) права автора закріплені в ст. 13 Закону "Про авторське право і суміжні права" і полягають у тому, щоб:

вимагати визнання свого авторства, нагадування його імені в зв'язку з використанням твору, якщо це можливо;

забороняти згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитися анонімним;

вибирати псевдонім (вигадане ім'я) у зв'язку з використанням твору;

протидіяти будь-якому перекрученню або іншій зміні твору або будь-якому іншому зазіханню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора; право на обнародування твору.

Майнові права - це виключні права на використання твору, тобто право відтворювати його, поширювати, привселюдно показувати, привселюдно виконувати, повідомляти для загального відання в ефір або по кабельній мережі, перекладати тощо, а також одержувати авторську винагороду. Розмір винагороди встановлюється договорами, а в законі визначаються лише мінімальні ставки.

Майнові права автора перераховані в ст. 14 зазначеного Закону, де передбачається, що автору або іншій особі, що має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом, зокрема йому належить виключне право дозволяти або забороняти:

відтворення творів;

привселюдне виконання і привселюдне розголошення творів;

привселюдний показ;

будь-яке повторне привселюдне розголошення в ефірі або по кабельній мережі уже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією;

переклади творів;

переробки, адаптації, аранжування й інші подібні зміни творів;

поширення творів шляхом продажі, відчуження іншими засобами або шляхом здавання внайм або в прокат і іншу передачу до першого продажу примірників твору; здавання внайм після першого продажу, відчуження іншими засобами примірників аудіовізуальних творів, музичних творів, у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, що читається машиною;

імпорт екземплярів творів.

Автори творів образотворчого мистецтва крім названих мають додаткові права (якщо твір став власністю іншої особи). Це:

право доступу – можливість відтворювати свій твір

право проходження, що означає, що при перепродажі творів образотворчого мистецтва його автор має право на винагороду від продавця у вигляді визначеного відсотка від перепродажної ціни.

Цей перелік не є вичерпним, зокрема виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва містять у собі і право участі в практичній реалізації проектів цих творів.

Майнові права авторів переходять у спадщину.

Охорона прав авторів діє в строки, установлені ст.24 Закону «Про авторське право і суміжні права». По загальному правилу, охорона, надана дійсним Законом, діє протягом усього життя автора і 50 років після його смерті.

Строк охорони творів, створених у співавторстві, діє протягом усього життя і 50 років після смерті останнього автора.

Для творів, обнародованих анонімно або під псевдонімом, строк охорони минає через 50 років після того, як твір був обнародований. Якщо узятий автором псевдонім не викликає сумніву у відношенні особистості автора або якщо автор твору, обнародованого анонімно або під псевдонімом, розкриє свою особистість протягом 50 років, то застосовуються загальні правила о

термінах охорони. Термін охорони творів посмертно реабілітованих авторів діє протягом 50 років після їхньої реабілітації. Авторське право на твір, опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 50 років від дати його правомірного опублікування. Дія строку охорони починається з 1 січня року, що іде за роком, у якому мали місце вищевказані юридичні факти. Право авторства, право на ім'я і право протидіяти перекручуванню, спотворюванню або іншому змінюванню твору або якому-небудь іншому зазіханню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора, охороняються безстроково.

Після закінчення терміна дії авторського права твір стає суспільним надбанням. Такі твори можуть вільно використовуватися будь-якою особою (не треба запитувати дозволу, наприклад, на його відтворення, постановку і т.д.) і без виплати авторської винагороди. Проте при цьому повинні дотримуватися виняткові безстрокові права авторів - право авторства, право на авторське ім'я, право на захист твору і репутації автора (право на недоторканність твору).

Вільне використання авторських прав у деяких випадках, що допускаються законом, можливо і при житті автора – при цитуванні, використанні в навчальних цілях у якості ілюстрацій, при відтворенні в засобах масової інформації для загального розголосу статей по поточних економічних, політичних, соціальних, релігійних питаннях, використання привселюдно вимовлених політичних промов, виступів, доповідей і в інших випадках. При цьому повинні дотримуватися такі умови:

це можливо тільки у випадках, зазначених у законі;

тільки у відношенні правомірно опублікованих творів;

з обов'язковим зазначенням імені автора;

з зазначенням джерела (видання);

із дотриманням недоторканності твору.

Поряд з авторськими правами названий Закон докладно регулює відносини в сфері суміжних прав. Подібну назву ці права одержали тому, що особи, вододіючі ними, творчо використовують створені іншими особами твори, і вони не розглядаються як автори виконуваних чи записуваних і відтворюваних творів. Об'єктом для їхніх прав слугує саме виконання або звуко- і відеозапис. Тому в порівнянні з авторськими ці права носять у

визначеній мірі обмежений характер і зводяться по суті до дозволу (згоди) на відтворення (використання) і вимозі відповідної оплати.

Відповідно до ст. 31 Закону "Про авторське право і суміжні права" виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів що виконуються. Виробники фонограм і організації віщання повинні дотримуватись, творчо використовувати створені іншими особами твори, і вони не розглядаються як автори виконуваних чи записуваних і відтворених ними творів. Об'єктом для їх прав служить саме виконання або звуко- і відеозапис. Тому в порівнянні з авторськими ці права носять у визначеній мірі обмежений характер і зводяться по суті до дозволу (згоди) на відтворення (використання) і вимозі відповідної оплати.

Відповідно до ст. 31 Закону "Про авторське право і суміжні права" виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів що виконуються. Виробники фонограм і організації віщання повинні додержуватися права авторів і виконавців. Організації віщання повинні додержуватися права авторів, виконавців і виробників фонограм.

Суміжні права

Це права виконавців, виробників фонограм і організацій радио- і телемовлення.

Вони є суміжними стосовно авторських прав, тобто це права близькі, що примикають, пов'язані з авторськими. Їхня роль свого роду посередницька – між авторами і широкою аудиторією. Водночас вони є вторинними стосовно авторських прав, тому що забезпечують використання творів авторів. Суміжні права забезпечують захист творчої праці осіб, що доводять твори авторів до широкої аудиторії, від нелегального використання результатів їхньої роботи.

Специфіка суміжних прав:

вони пов'язані з використанням певних технічних пристроїв (тому вони з'явилися лише в ХХ сторіччі, із розвитком технічного прогресу – винаходу звуко- і відеозапису, радіо, кіно, телебачення, штучних супутників);

об'єкти суміжних прав закріплюються на матеріальних носіях (наприклад, наявність запису виконання на магнітних плівках, касетах, відеоплівках);

здійснювати виконання, можливо повторно, нескінченно, перед практично необмеженою аудиторією і без живої участі самого виконавця.

Суб'єкти суміжних прав

Суб'єктами суміжних прав являються:

виконавці (актори, музиканти, режисери, диригенти і т.д.);

виробники фонограм (особи, котрі першими виконали звуковий запис виконання);

організації ефірного або кабельного віщання (ті, що самі або за замовленням створили передачу і за рахунок яких створена передача).

Суб'єкти суміжних прав повинні мати договір з автором твору, а виробники фонограм і організації ефірного і кабельного віщання - ще й договір з виконавцем. Всі суб'єкти суміжних прав мають виключне право на використання твору (виконання, постановки, фонограми, передачі). Це означає, що інші особи повинні одержувати дозвіл на первинний запис виконання, постановки, передачу в ефір або по кабельній мережі від суб'єктів цих прав. Вони дають також дозвіл на відтворення фонограми, додатки до неї, переробку і ряд інших дій. Суб'єкти суміжних прав мають також право на винагороду. Ці права регулюються за допомогою договорів із користувачами, а збір і виплата винагороди - спеціальними організаціями, що керують суміжними правами, які створюються їхніми суб'єктами. Термін дії суміжних прав - 50 років.

Винятками є випадки, коли припускається використання записів виконання, постановок, фонограм, програм передач трансляючих організацій без одержання дозволу (без згоди) їхніх суб'єктів. Це допускається при:

використанні винятково з метою навчання і наукового дослідження;

для цитування у формі невеликих уривків в інформаційних цілях;

включення в огляд про поточні події невеликих уривків; використання в особистих цілях.

5. Зобов'язальне право.

Зобов'язальне право — це система цивільно-правових норм, які на засадах юридичної рівності регулюють майнові відносини в галузі товарообігу, а також майнові відносини по відшкодуванню заподіяної шкоди за участю юридичних та фізичних осіб.

Система зобов'язального права поділяється на загальну та особливу частини. Загальна частина складається з норм, які поширюються на всі зобов'язання, що виникають у цивільно-правових відносинах (наприклад, норми про поняття і підстави виникнення зобов'язань, виконання зобов'язань, відповідальність суб'єктів за порушення зобов'язань та їх припинення). Особлива частина зобов'язального права містить норми, які регулюють окремі види зобов'язань (наприклад, купівлю-продаж, поставку, майновий найм, підряд, підряд на капітальне будівництво тощо).

Зобов'язання являє собою такі правовідносини, в силу яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Зобов'язання складається з суб'єктів, об'єктів та змісту.

Суб'єктами зобов'язання є кредитор, тобто особа, якій належить право вимоги, і боржник — особа, яка несе обов'язок, що відповідає праву вимоги кредитора.

Об'єкти зобов'язань — це відповідні дії, на реалізацію яких спрямовані права та обов'язки суб'єктів (наприклад, передача майна, виконання роботи, сплата грошей тощо).

Зміст зобов'язання становлять права, вимоги кредитора та обов'язки боржника. При цьому за змістом зобов'язання спрямовані на передачу майна (наприклад, на підставі договору купівлі-продажу, міни, дарування, поставки, позички тощо); виконання робіт на підставі договорів підряду, побутового замовлення, підряду на капітальне будівництво, договорів про спільну діяльність; надання послуг на підставі договорів перевезень, страхування, доручення, комісії, схову; сплату грошей на підставі договорів позички, кредитних договорів, договорів банківського вкладу і банківського рахунка; відшкодування шкоди, заподіяної в результаті протиправних дій, а також шкоди, якої зазнав громадянин внаслідок рятування об'єктів державної і колективної власності; повернення безпідставно придбаного майна і на передачу безпідставно збереженого майна.

Зобов'язання виникають за таких підстав: договорами та іншими правочинами; внаслідок створення літературних, мистецьких творів,

винаходів та інших результатів інтелектуальної діяльності; через заподіяння матеріальної та моральної шкоди іншій особі; інші юридичні факти.

Крім того, зобов'язання можуть виникати безпосередньо з акта цивільного законодавства (наприклад, безпосередньо з акта органів державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, з рішення суду). У випадках, встановлених актом цивільного законодавства або договором, підставою виникнення зобов'язань може бути настання або ненастання певної події.

Зобов'язання припиняється частково або в повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом.

Згідно з Цивільним кодексом України зобов'язання припиняються: виконанням, зарахуванням, передачею відступного; прощенням боргу; поєднанням боржника і кредитора в одній особі; за домовленістю сторін; внаслідок зміни плану; неможливістю виконання; смертю громадянина або ліквідацією юридичної особи.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином. Якщо боржник видав кредитору в посвідчення зобов'язання борговий документ, то кредитор, приймаючи виконання, повинен повернути цей документ, а у разі неможливості повернення зазначити про це в розписці, що ним видається. Розписка може бути замінена написом на борговому документі, що повертається. Знаходження боргового документа у боржника посвідчує припинення зобов'язання, поки не доведено інше. При відмові кредитора видати розписку, повернути борговий документ або відмітити в розписці неможливість його повернення боржник вправі затримати виконання. У такому разі кредитор вважається таким, що прострочив зобов'язання.

Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічної однорідної вимоги, строк якої настав або строк якої не зазначений чи визначений моментом пред'явлення вимоги. Для зарахування досить заяви однієї сторони. Не допускається зарахування вимог: у разі спливу строку позовної давності; про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я або заподіянням смерті; про довічне утримання; в інших випадках, передбачених законом.

Зобов'язання припиняється:

за згодою сторін внаслідок передачі боржником кредиторіві відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передачі відступного встановлюються сторонами;

внаслідок звільнення (прощення) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора;

якщо боржник і кредитор — одна особа. Якщо згодом цей збіг припиняється, зобов'язання виникає знову;

угодою сторін, зокрема угодою про заміну одного зобов'язання іншим між тими ж особами.

Зобов'язання між організаціями підлягає припиненню або зміні сторонами в установленому порядку у випадках, якщо підстави, на яких зобов'язання основане, змінені розпорядженням, обов'язковим для обох сторін;

неможливістю виконання, якщо вона викликана обставинами, за які боржник не відповідає;

зі смертю боржника, якщо воно нерозривно пов'язане з його особою, у зв'язку з чим не може бути виконане іншою особою;

зі смертю кредитора, якщо виконання провадиться особисто для кредитора;

ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора). Законодавством України виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи може бути покладено на іншу юридичну особу (наприклад, відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я або заподіянням смерті).

6. Спадкове право.

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Види спадкування

- за заповітом

- за законом

Склад спадщини — усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

1) особисті немайнові права;

2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;

3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або ін. ушкодженням здоров'я;

4) права на аліменти, пенсію, допомогу або ін. виплати, встановлені законом;

5) права та обов'язки особи як кредитора або боржника.

Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. Час відкриття спадщини – день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Місце відкриття спадщини – останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна — місцезнаходження основної частини рухомого майна.

Спадкоємцями

за законом можуть бути

фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини

за заповітом можуть бути

фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини

юридичні особи та ін. учасники цивільних відносин

Не мають права на спадкування

- особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя;
- особи, які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи в ін. осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині;
- за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини;
- за законом батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), а також ін. особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом;
- за законом одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду;
- за рішенням суду може бути усунена від права на спадкування за законом, особа, яка ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Спадкування за заповітом

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Воно здійснюється особисто.

Заповідач може

- призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також ін. учасників цивільних відносин.
- без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом.

Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Право на обов'язкову частку у спадщині мають

- неповнолітні діти спадкодавця,
- повнолітні непрацездатні діти спадкодавця,
- непрацездатна вдова (вдівець),
- непрацездатні батьки.

Вони спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). До обов'язкової частки у спадщині зараховується

- вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку;
- вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку;
- вартість ін. речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

Заповідач має право

- охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому.
- скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини;
- зробити у заповіті заповідальний відказ. Предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за ін. речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини;
- покласти обов'язок на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або ін. рухоме або нерухоме майно, надати іншій особі право користування ними.

Подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складення такого заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

Частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. До числа цих спадкоємців входять також спадкоємці за законом, яким інша частина спадщини була передана за заповітом.

Загальні вимоги до форми заповіту

- 1) складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення;
- 2) має бути особисто підписаний заповідачем;
- 3) має бути посвідчений нотаріусом або ін. посадовими, службовими особами, визначеними ЦКУ.

Секретним є заповіт, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Особа, яка склала секретний заповіт, подає його в заклеєному конверті нотаріусові. На конверті має бути підпис заповідача. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує.

На бажання заповідача його заповіт може бути посвідчений при свідках. Свідками можуть бути лише особи з повною цивільною дієздатністю. Свідками не можуть бути:

- 1) нотаріус або інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт;
- 2) спадкоємці за заповітом;
- 3) члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом;
- 4) особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому. У текст заповіту заносяться відомості про особу свідків.

Заповідач має право у будь-який час

скасувати заповіт.

скласти новий заповіт.

Заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або у тій частині, в якій він йому суперечить.

внести до заповіту зміни.

Тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом.

Спадкування за законом

Спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі:

- відсутності спадкоємців попередньої черги,
- усунення їх від права на спадкування,
- неприйняття ними спадщини,
- відмови від її прийняття.

Черги спадкоємців за законом:

I черга:

- діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті,
- той з подружжя, який його пережив;
- батьки.

II черга:

- рідні брати та сестри спадкодавця,
- баба та дід як з боку батька, так і з боку матері.

III черга:

- рідні дядько та тітка спадкодавця.

IV черга:

- особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як 5 років до часу відкриття спадщини.

V черга:

- ін. родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно;
- утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Утриманцем вважається неповнолітня або непрацездатна особа, яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як 5 років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування

Частки у спадщині кожного із спадкоємців за законом є рівними.

Спадкоємці

за усною угодою між собою

за письмовою угодою між собою

якщо це стосується

рухомого майна,

нерухомого майна або транспортних засобів,

можуть змінити розмір частки у спадщині когось із них

4. Здійснення права на спадкування

Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто. Особа, яка подала заяву про прийняття спадщини, може відкликати її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини.

Для прийняття спадщини встановлюється строк

- у 6 місяців, який починається з часу відкриття спадщини;

- у 3 місяці з моменту неприйняття ін. спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття (якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття ін. спадкоємцями).

Частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними, якщо спадкодавець у заповіті сам не розподілив спадщину між ними. Кожен із спадкоємців має право на виділ його частки в натурі.

Якщо спадкоємець протягом строку не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її. За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини. Заява про це подається до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини, але така заява може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття. Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною.

Суд визнає спадщину від умерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини у разі

- відсутності спадкоємців за заповітом і за законом,
- усунення їх від права на спадкування,
- неприйняття ними спадщини,
- від її прийняття.

Заява про визнання спадщини від умерлою подається після спливу 1 року з часу відкриття спадщини. Спадщина, визнана судом від умерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями.

Оформлення права на спадщину

Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається кожному з них із визначенням імені та часток у спадщині інших спадкоємців. Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення 6 місяців з часу відкриття спадщини.

Якщо у складі спадщини, яку прийняв спадкоємець, є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний зареєструвати право на спадщину в органах, які здійснюють державну реєстрацію нерухомого майна. Право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації цього майна.

Свідоцтво про право на спадщину визнається недійсним за рішенням суду, якщо

- буде встановлено, що особа, якій воно видане, не мала права на спадкування,
- в ін. випадках, встановлених законом.

Спадковий договір

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Сторони у спадковому договорі: відчужувач, набувач

Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Розірвання спадкового договору

- судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень;

- судом на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

7. Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами від 08.12.2004 р. № 2222-IV; від 01.02.2011 р. № 2952-VI; від 19.09.2013 р. № 586-VII; від 21.02.2014 р. № 742-VII; від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
- 1)Панченко М.І. Цивільне право України. Навч. посіб. – К.: Знання, 2005.
- 2)Основи держави і права України. Навч. посіб. / За ред. В.В.Сухоноса. – Суми: Університетська книга, 2003.
- 3)Цивільне право України. Підручник для студентів юр. вузів та факультетів. Частина 2. – К.: Вентурі, 1997.
- 4)Цивільний кодекс України. Офіційне видання. – К.: Концерн ”Видавничий дім ”ІнЮре”, 2004.
- 5)Правознавство. Підручник /За заг. ред. В.Ф.Опришка, Ф.П.Шульженка. – К.: КНЕУ, 2003.
- 6). Атомась Г.О., Шелепов А.П., Якутка А.М. Правознавство. Навчальний посібник. – Львів, 2004.